

LEZEN

Gelovig omgaan
met de Bijbel

ARNOLD HUIJGEN

LATEN

LEZEN

Lezen en laten lezen

LEZEN

Gelovig omgaan
met de Bijbel

ARNOLD HUIJGEN

EN

LATEN

LEZEN

Ontwerp omslag: Peter Kortleve / www.shortlife.nl

Lay-out binnenwerk: Gewoon Geertje / www.gewoongeertje.nl

ISBN 978 90 239 5869 7

ISBN 978 90 239 5893 2 (e-book)

NUR 703

www.kokboekencentrum.nl

© 2019 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

‘En wie het niet ervoer, die weet het niet.’

M. Vasalis

Inhoud

Woord vooraf	9
1. Inleiding	13
2. Lezen als luisteren	24
2.1 God spreekt zijn Woord	24
2.2 Gods Woord als weg	34
2.3 Hij komt	40
2.4 De hele waarheid	49
2.5 Jezus Christus het midden van de Schrift	60
2.6 Conclusie	64
3. Je laten lezen: gebed, meditatie, aanvechting	65
3.1 Luthers drie regels	65
3.2 Gebed	67
3.3 Meditatie	77
3.4 Aanvechting	91
3.5 Verenig mijn hart	98
3.6 Oudtestamentisch denken en leven	104
3.7 Conclusie	111
4. Bewogen omgang: theologische en filosofische achtergronden	114
4.1 Het tekort van de functionele rede	116
4.2 De ziel en het lege gemoed	126
4.3 De stemming van het hart	137
4.4 Drievoudige bewogenheid	144
4.5 Conclusie	154

5. Traditie en objectiviteit	156
5.1 Inspiratie en gezag	156
5.2 Historiciteit en waarheid	167
5.3 Culturele afstand en relevantie	173
5.4 Conclusie	180
6. Proeven van omgang met de Bijbel	182
6.1 Bonhoeffers weg met de Bijbel	183
6.2 Noordmans' bijbellezing	195
6.3 Petrus over vrouwen en mannen	204
6.4 Conclusie	215
7. Slotakkoord	217
Literatuur	226
Register	235

Woord vooraf

Christelijk Nederland zindert van vragen rond de uitleg van de Bijbel. Vaak draait het daarbij om een paar hete hangijzers, zoals de visie op homoseksualiteit of schepping en evolutie. Het lezen van de Bijbel gaat echter om zo veel meer en vaak ook om wat anders. Vandaar dit boek. Al langer speelde ik met de gedachte om een kleine hermeneutiek te schrijven, een boek over de manier waarop we de Bijbel lezen. Tijdens een studieverlof in het najaar van 2018 kwam ik eraan toe. Eigenlijk zou ik vooral aan mijn belangrijkste academische project werken, een onderzoek naar de drie-eenheid en het Oude Testament, maar dit boek drong zich mentaal naar de voorgrond.

Denken heeft altijd met de plaats te maken waar je je bevindt. Dat is een van de centrale stellingen van dit boek, maar het is ook mijn ervaring tijdens het schrijven van dit boek geworden. Mijn studieverlof bracht ik grotendeels door aan een bureau op de eerste verdieping van de *Grosse Kirche* van Emden. Dat is een stadje aan de Oost-Friese kust, in het noordwesten van Duitsland, tegenover Delfzijl. De kerk van Emden, gebouwd vanaf ongeveer 1200, wordt (in het Nederlands!) de ‘Moederkerk’ genoemd, omdat Emden vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw een toevluchtsoord werd voor Nederlandse gereformeerden die elders in Europa werden vervolgd. Zij vonden in Emden de vrijheid en de mogelijkheid om handel te drijven via de zeehaven. In Emden vond dan ook in oktober 1571 de allereerste nationale synode van de Nederlandse gereformeerde kerken plaats. Johannes à Lasco was hier ‘superintendent’ (een soort gereformeerde bisschop) en Menso Alting verbreidde het calvinisme energiek vanuit Emden. Uit dankbaarheid is in 1660 aan de zuidkant van de kerk boven het diaconenportaal in steen het ‘scheepken Jesu’ afgebeeld, met daarbij de tekst: ‘Godts kerck vervolgt verdreven heft Godt hyr trost gegeven.’ Vandaar de Nederlandse erenaam ‘Moederkerk’.

Op 11 december 1943 werd de grote kerk van Emden verwoest door een hevig bombardement van de geallieerden. Emden was als haven- en industriestad namelijk een belangrijk doelwit en het was gemakkelijk

aan te vliegen vanuit Engeland. Lange tijd was de Moederkerk niet meer dan een ruïne. Inmiddels is de kerk prachtig gerenoveerd, maar dan niet zo dat je niets meer van de verwoesting ziet. Er zijn heel andere materialen gebruikt dan de stenen muren en pilaren die er nog stonden. De strakke bakstenen, het zwarte staal en het vele glas dat bij de restauratie werden gebruikt, accentueren het contrast tussen het oude en het nieuwe. De ruïne is niet weggepoetst, maar omsloten door de nieuwe constructie, die functioneert als museum en als thuis voor de Johannes à Lascobibliotheek. Erediensten worden er niet meer gehouden; enkel in de kleine kerk die ernaast gebouwd is. De Moederkerk is museum en bibliotheek, maar eigenlijk geen kerk meer.

Vanwege een beurs die de bibliotheek mij vriendelijk verleende, kon ik een maand lang in de moederkerk werken. Mijn werkplek bevond zich aan de rand van de nieuwe constructie, een armlengte van een oude pilaar. Ik had er goed zicht op de oude kerkruimte. Het was niet alleen een prachtige plek om te werken, maar ook een plek met grote symbolische waarde. Daar zat ik dan, tussen de puinhopen van de Nederlandse gereformeerde Moederkerk, verwoest in de laatste wereldoorlog. Bibliotheek en museum, meer niet. Zo ligt de Nederlandse kerk erbij: een historische plek, waar groepen toeristen en schoolklassen een boeiende rondleiding kunnen krijgen. Een plek ook om van kunst te genieten. Ik had uitzicht op een restaurateur die urenlang minutieus een koperen plaat schoonmaakte en herstelde. Maar een plaats waar de Schriften geopend worden in een samenkost van de gemeente is de *Grosse Kirche* niet meer. Is dat misschien symbolisch voor de Nederlandse kerk: stukgemaakt in de moderniteit, niet meer dan een prachtig museumstuk?

Daar zat ik, in het voormalige toevluchtsoord voor Nederlandse gereformeerden. Ik was niet de geloofsvervolging ontvlucht, maar de drukte van het academische leven waardoor ik onvoldoende aan schrijven toekwam. Nét buiten de eigenlijke kerk zat ik te schrijven, in het moderne gedeelte, tussen zwijgende getuigen, stenen en portretten. Toch zat ik wel degelijk *in* de ruimte van de kerk, die niet een kwestie is van hout of steen, maar van de levende God. Zal God zijn kerk opnieuw troosten? Durf ik dat te hopen?

In deze situatie wil ik proberen opnieuw te luisteren naar de Schrift. Ik ben er van overtuigd dat alleen God de toekomst genadig kan opendoen en dat het daarom aankomt op luisteren naar zijn stem.

Dat vraagt om afstemming op de melodie die in de Bijbel klinkt. Een benadering die vanuit hedendaagse ethische vragen vertrekt om vervolgens de input van de Schrift te verwerken, lijkt mij geen recht te doen aan de Schrift zelf. We zullen opnieuw bij het begin moeten beginnen, om het ABC van de Schrift te leren. Gelukkig is onze afstemming op de Schrift geen voorwaarde om de Schrift levend en werkzaam te laten zijn. ‘Het Woord van God is levend en krachtig’ (Heb. 4:12). Dat geeft wat mij betreft moed om te lezen en te leven, onderweg naar de dag van Jezus Christus.

Graag wil ik een aantal mensen en instanties bedanken. Ik ben mijn werkgever, de Theologische Universiteit Apeldoorn, erkentelijk voor een studieverlof van zes weken waarin ik onder andere de eerste versie van dit boek kon schrijven. Ik dank het bestuur van de Johannes à Lascobibliotheek in Emden, in het bijzonder haar directeur dr. Kęstutis Daugirdas, voor de toekenning van een beurs in het kader van het Hardenberg Fellowship. Dank aan degenen die dit boek of delen ervan hebben meegelezen en van commentaar hebben voorzien: Thirza Brand, Bert de Hek, Niels den Hertog, Herman Oevermans, Anne van Olst, Eric Peels, Arie Versluis, Marjanne van Vliet. Hun vele tips hebben het boek beter gemaakt. Mijn student-assistent Jaco van Rossum heeft enorm geholpen met het verbeteren van de tekst en het controleren van de referenties. Arjen van Trigt van uitgeverij KokBoekencentrum reageerde direct enthousiast op mijn boekplan, en heeft de weg naar dit boek vakkundig en betrokken begeleid. Het is een voorrecht dat zoveel mensen zo betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van dit boek. Mijn vrouw Hanneke ben ik dankbaar dat zij vanaf het begin meedacht, meelas en teksten corrigeerde.

De Bijbel wordt in dit boek in de Herziene Statenvertaling geciteerd. Als ik een andere vertaling de voorkeur geef, wordt dat ter plekke vermeld. Voetnoten heb ik alleen willen gebruiken om lezers die op een bepaald punt meer willen lezen, de weg te wijzen. Expliciete discussie met andere posities is geen hoofddoel van dit boek en blijft dus zo veel mogelijk achterwege. Soms verwijs ik naar internetpagina's in de voetnoten. Die heb ik niet in de literatuurlijst opgenomen, maar wel op mijn site gezet, arnoldhuijgen.nl/latenlezen. Ook is daar een register op gebruikte Bijbelteksten te vinden. In de voetnoten wordt steeds naar bronnen in de oorspronkelijke talen verwezen. De literatuurlijst verwijst, waar mogelijk, ook naar vertalingen van die bronnen.

1. Inleiding

‘Gods verborgen omgang vinden zielen waar Zijn vrees in woont’ (Ps. 25:7 [berijming 1773]).

De uitdrukking ‘verborgen omgang’ vat voor mij precies samen waar het in dit boek om gaat. Het Hebreeuwse woord is lastig te vertalen, zoals wel blijkt uit de verschillende vertaalkeuzes van de Statenvertaling (verborgenheid), Herziene Statenvertaling (vertrouwelijkheid) en de Nieuwe Bijbelvertaling (vriendschap). Het gaat om de privéruimte, afgeschermd van de blikken van anderen, waar je vertrouwelijk en vriendschappelijk met elkaar om kunt gaan. Een veilige ruimte, waar je elkaar genadig de waarheid kunt zeggen, je je voor de ander kunt openstellen zonder angst. ‘Verborgen omgang’ lijkt me daarom een treffende vondst van de oude berijming (1773). Ik hoor er liefde in, intimiteit en de nabijheid van de levende God.

Om zo met God om te gaan, is het nodig om afgestemd te raken op de toonzetting van de Bijbel om Gods stem te verstaan. Met ‘afstemming’ bedoel ik dat je overeenstemming vindt met wat er klinkt in de tekst. In muzikale termen betekent afstemming dat je de grondtonen van de Bijbel en de melodie van het Evangelie hoort om je daardoor te laten bepalen. Die afstemming is meer dan alleen een verstandige interpretatie van de bijbeltekst of een spirituele techniek om je de waarheid van de tekst eigen te maken. Het gaat om de dieptedimensie van de tekst, waarin de levende God ons aanspreekt. Psalm 25 benoemt die afstemming zo: Gods verborgen omgang vinden zielen waar de ‘vreze des HEEREN’ in woont.¹ Die ‘vreze des HEEREN’ is geen geestelijke staat waar je jezelf in brengt, maar een diep ontzag tegenover de Levende, een eerbied die Hij zelf in je oproept. Je hart opent zich tot een ruimte waarin het Woord tot klinken komt, zoals een

¹ Vgl. Psalm 25:14. Over ‘de vreze des HEEREN’, zie de nog altijd lezenswaardige dissertatie van B.J. Oosterhoff, *De vreze des HEREN in het Oude Testament* (Utrecht: Kemink, 1949).

klankkast van een muziekinstrument. ‘Afstemming’ gaat niet om een gevoelsmatige lezing tegenover een verstandelijke lezing, maar juist om de dieper liggende eenheid van het leven, die voorafgaat aan het onderscheid tussen verstand, wil en gevoel. Die diepste eenheid van het leven ligt volgens de Bijbel in het hart. Helaas is ons hart niet vanzelf afgestemd op de levende God, maar verstrooit en verdeelt het zich over van alles. Vandaar dat de psalmdichter bidt: ‘Verenig mijn hart om uw naam te vrezen’ (Ps. 86:11, NBG).²

De inzet bij het Schriftverstaan maakt dit boek een kleine hermeneutiek, maar dan wel van een bepaalde soort. Met ‘hermeneutiek’ worden verschillende dingen aangeduid. In oudere boeken betekent ‘hermeneutiek’ vaak: een set vuistregels voor de uitleg van de Bijbel. In nieuwere werken wordt hermeneutiek vaak breder opgevat, als een theorie van hoe ons menselijk verstaan werkt. Voor wat ik in dit boek wil, is ‘hermeneutiek’ eigenlijk een veel te modern en technisch woord. Ik zoek namelijk vooral naar omgaan met de Bijbel in de praktijk. Toch is dit boek wel een kleine hermeneutiek, want het gaat wel degelijk over het verstaan van de Schrift met het oog op persoonlijk geloof, kerk en theologie vandaag. Theologische fijnproevers en vakgenoten zullen tussen de regels door wel positiebepalingen ten opzichte van anderen vermoeden, maar die vermoedens worden zo min mogelijk bevestigd of ontkend. Liever verwoord ik positief waar het mij om gaat: het praktische lezen van de Schrift en meer nog het je laten lezen door de Schrift. Wat dat inhoudt, moet hieronder duidelijk worden.

Aanleiding: mijn werk en de kerk

Waarom juist nu dit boek? Er zijn twee aanleidingen, maar vooral één reden waarom dit boek nu nodig is. De eerste aanleiding ligt in mijn theologisch werk van de afgelopen jaren. Veel daarvan gaat in op vragen naar het kennen van God en het lezen en verstaan van de Schrift, maar de resultaten van mijn onderzoek zijn vrijwel uitsluitend in academisch Engels te lezen.³ Toch hoort theologie naar mijn overtuiging

² Zie § 3.5.

³ Zie bijvoorbeeld mijn dissertatie *Divine Accommodation in John Calvin's Theology: Analysis and Assessment*, Reformed Historical Theology 16 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011), mijn inaugurele oratie *Drievoudig bewogen: De innerlijke samenhang van triniteit en Oude Testament*, Apeldoornse Studies 69 (Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2017) en de artikelen ‘Traces of the Trinity in the Old

steeds dicht bij de kerkelijke praktijk, dus hebben theologen de verantwoordelijkheid om de resultaten van hun onderzoek breed te delen in klare taal. De theologie heeft de kerk nodig om dicht bij het geleefde geloof te blijven, en de kerk heeft de theologie nodig voor herbronning en vernieuwing.⁴ Dat geldt des te meer als het over de Bijbel gaat: een theologische visie op de Bijbel kan geen pure theorie blijven en omgaan met de Schrift kan niet zonder bezinning. Bij studenten theologie merk ik juist op dit punt een verlegenheid. Er zijn wel klassieke werken van bijvoorbeeld Augustinus en Calvijn voorhanden over het lezen van de Schrift, maar zij kenden niet de moderne context waarin wij ons bevinden.⁵ Wat moeten we dan met de Bijbel beginnen in de wereld van vandaag? Als theoloog en kerkelijk hoogleraar voel ik me verantwoordelijk om, in alle bescheidenheid, het een en ander te delen van wat ik gevonden meen te hebben.

Een tweede aanleiding is de manier waarop hermeneutische kwesties in gereformeerde kerken momenteel op scherp worden gezet. Daarbij gaat het vaak om drie kwesties: (1) Mogen vrouwen ambtsdragers zijn in de christelijke gemeente?⁶ (2) Zijn homoseksuele relaties

Testament: From Individual Texts to the Nature of Revelation', *International Journal of Systematic Theology* 19 (2017), 251-270, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ijst.12222/full> en 'Allegory Within the Bounds of the Letter: Toward a Pneumatological Reorientation of Protestant Interpretations of the Old Testament', in: Gijsbert van den Brink e.a. (red.), *The Spirit is Moving: New Pathways in Pneumatology*, Studies in Reformed Theology 38 (Leiden: Brill, 2019).

- 4 De theologie hoort ook aan de academie thuis, maar dat is een andere discussie. Zie bijvoorbeeld Marcel Sarot, *De goddeloosheid van de wetenschap. Theologie, geloof en het gangbare wetenschapsideaal* (Zoetermeer: Meinema, 2006); Gijsbert van den Brink, *Een publieke zaak. Theologie tussen geloof en wetenschap* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2004).
- 5 Aurelius Augustinus, *Wat betekent de bijbel? Christelijke scholing in tekstbegrip en presentatie*, vert. Jan den Boeft en Ineke Sluiter (Amsterdam: Ambo, 1999), vertaling van *De doctrina christiana* [426]; Calvijn, *Commentarius in epistolam Pauli ad Romanos*, Calvini Opera Recognita [=COR] II, 13 (Genève: Librairie Droz, 1999), met name 3-12.
- 6 Zie, naast de synoderapporten op de website gkv.nl, voor de discussie in de Gereformeerde Kerken, Henk Folkers e.a., *Zonen en dochters profeteren: Man, vrouw & kerk* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2016) pro vrouwelijke ambtsdragers en zie de bijdragen op de website www.bezinningmvea.nl voor standpunten contra. In de christelijke gereformeerde kerken wordt de discussie opnieuw aangezet door Bert Loonstra, *Meedenken met Paulus: Letter en Geest in de bezinning op vrouw en ambt* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2018).

toegestaan?⁷ (3) Is de wereld door evolutie of door Gods schepping ontstaan?⁸ Het nadeel van zulke discussies is dat de bijbelse teksten vooral worden gelezen om problemen op te lossen waar de bijbelschrijvers zelf geen idee van hadden.⁹ Zij leefden immers ruim voor de jaren zestig van de vorige eeuw en voordat Charles Darwin zijn theorie formuleerde. Intussen dreigt het gelovig omgaan met de Schrift zelf onder te sneeuwen. Hoe langer hoe meer wordt de Bijbel het probleem, terwijl het evangelie ons toch echt vertelt dat wij het probleem zijn, en Gods Woord het antwoord. Dat brengt me bij de eigenlijke reden om dit boek te schrijven.

Waarheid en rationalisme

Er is een dieper liggende reden voor dit boek; iets wat mij ter harte gaat, wat in het Engels een *concern* heet: We doen wel heel hard aan hermeneutische bezinning en aan interpretatie, maar kennen we de *waarheid* van de Schrift nog? Lezen we nog wel midden in het echte leven, of hebben we de Bijbel in feite overbodig verklaard voor het echte leven, omdat het zo'n ingewikkeld boek is? Uiteindelijk staat bij deze vragen niet minder dan het evangelie zelf op het spel, dat via

7 Zie het synoderapport *Homoseksualiteit en homoseksuele relaties: Uitgave onder verantwoordelijkheid van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 2013* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2017), en de reacties daarop op www.homoindekerk.nl en www.bertloonstra.nl, en Jan Mudde, *Van sjibbolet naar sjalom: Ruimte voor homoseksuelen in de gemeente van Christus* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2015).

8 Deze discussie werd aangejaagd door Gijsbert van den Brink, *En de aarde bracht voort: Christelijk geloof en evolutie* (Utrecht: Boekencentrum, 2017). Een van de tegenstemmen is M.J. Paul, *Oorspronkelijk: Overwegingen bij schepping en evolutie* (Apeldoorn: Labarum, 2017). Mijn bijdragen aan dit debat zijn te vinden op www.arnoldhuijgen.nl en daarnaast: 'Een mens te zijn op aarde: Het theologisch perspectief op de mens naast het natuurwetenschappelijke', *Kontekstueel* 32/2 (2017), 10-13; 'Wat betekent de schepping van de mens naar Gods beeld in verband met de tweede laag van de evolutietheorie (*common descent*)?', in: William A. den Boer e.a. (red.), *Christelijk geloof en evolutie: Hoe nu verder?* (Kampen: Brevier, 2019), te verschijnen.

9 Een hedendaagse gereformeerde benadering van de hermeneutiek is te vinden in de bundel Ad de Bruijne en Hans Burger (red.), *Gereformeerde hermeneutiek vandaag: Theologische perspectieven*, TU Bezinningsreeks 18 (Barneveld: De Vuurbaak, 2017). De nadruk op hermeneutische sensitiviteit spreekt me in die bundel aan, terwijl de focus op methode en taal filosofie me problematisch lijkt; zie <https://arnoldhuijgen.nl/2017/09/29/gereformeerde-hermeneutiek-voorbeeld-reformatie/>.

de Schrift tot ons komt. Juist alle inspanningen om de Schrift met de huidige werkelijkheid te verbinden zouden wel eens aanwijzing kunnen zijn dat we op een verkeerd spoor zitten. Waar de Schrift namelijk tot klinken komt, hoef ik helemaal geen verbindingen meer te leggen, maar klinkt Gods Woord midden in het leven, in de klankkast van hart en ziel. De stem van de levende God klinkt immers in de Schrift. Dat klinkt misschien behoorlijk naïef in het licht van wat we weten over hermeneutiek. Toch kunnen we met minder niet toe, en een geavanceerde hermeneutische theorie die tot een verstaan leidt zonder dat de levende stem van de levende God gehoord wordt, helpt ons ook niet verder.

Het gevaar dat ik zie, het front waartegen ik strijd, is een diepgeworteld rationalisme in de benadering van de Schrift. Met rationalisme bedoel ik de poging om de waarheid van de Schrift te zekeren op een manier die algemeen inzichtelijk te maken is voor het verstand en die als een techniek werkt. De dominante plaats die het verstand in het rationalisme inneemt, komt eigenlijk aan het geloof toe. Een rationalistische omgang met de Schrift duwt het gelovige omgaan weg. Ik vrees dat dit rationalisme steeds sterker aan het worden is, omdat het zo goed past bij de wereld waarin we leven. Daarin is een technische manier van kijken dominant geworden. Twee voorbeelden van rationalisme kunnen volstaan. Allereerst het streven naar een hermeneutische techniek om de Bijbel te benaderen. De hermeneutische theorie wordt dan een soort gereedschap voor de Bijbel. Rationalisme zit hem in de gedachte dat de juiste techniek om de Bijbel te benaderen maakt dat deze zich opent, als een ingewikkeld slot waarvan je de code wilt ontcijferen.

Een tweede voorbeeld van rationalistische benaderingen vind ik in pogingen om de waarheid van de Bijbel met rationele, soms natuurwetenschappelijke argumenten te ondersteunen of zelfs te bewijzen. Zowel creationisten als theïstisch evolutionisten neigen ernaar, de waarheid van de Bijbel te zekeren met een (natuurwetenschappelijke en/of filosofische) redenering. Dat staat op gespannen voet met de klassiek-gereformeerde belijdenis van de ‘autopistie’ ofwel het zelfgetuigenis van de Schrift.¹⁰ ‘Autopistie’ betekent dat de waarheid

10 Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 5: ‘terwijl zij ook het bewijs daarvan in zichzelf hebben.’ Zie Henk van den Belt, *The Authority of Scripture in Reformed Theology: Truth and Trust*, Studies in Reformed Theology 17 (Leiden: Brill, 2008).

van de Schrift niet op een menselijke redenering gebaseerd is, maar dat de Schrift haar geloofwaardigheid van zichzelf heeft. Daarmee voorkom je ook dat je bij een nieuwe stand van de wetenschap opnieuw naar een redenering moet zoeken die de waarheid van de Schrift ondersteunt.

Het grootste bezwaar tegen rationele pogingen om de geloofwaardigheid van de Schrift hoog te houden, is niet dat dit uiteindelijk een verliezende strategie zal blijken te zijn. Het belangrijkste bezwaar is dat de *echte* waarheid van de Schrift er niet mee aan het licht komt. Zelfs al zouden alle argumenten voor de waarheid van de Schrift kloppen als een bus, dan nog is er geen recht gedaan aan de Schrift. De Schrift is namelijk geschreven met het oog op het behoud van ons mensen. Weinig christenen zullen dat laatste ontkennen, althans in theorie. Mijn zorg is echter dat de praktijk van omgaan met de Schrift eerder door rationaliteit dan door vroomheid wordt gestempeld, en dat bijbellezers eerder de houding van onderzoeker, hermeneut, of verdediger van de waarheid aannemen dan de houding van ontvanger die is afgestemd op de Schriften zelf. Het gaat om het hart. In dat licht is het de vraag of alle investeringen in apologetische toerusting van christelijke jongeren het paard niet achter de wagen spannen. Je kunt de redelijkheid van het christelijk geloof uitstekend verdedigen zonder de waarheid ervan van binnenuit te kennen – en op dat laatste komt het wel aan. Uiteraard betekent deze nadruk op vroomheid niet dat het denken wordt uitgeschakeld. Het wordt juist op een nieuwe manier ingeschakeld en zo komt het tot zijn bestemming. Wat ook niet werkt, is een boedelscheiding tussen enerzijds een rationele argumentatie voor de waarheid van de Schrift (bedoeld voor extern gebruik) en anderzijds een dagelijkse praktijk van vroom leven met de Schrift (voor intern gebruik). Zo functioneert het wel eens, maar zo'n boedelscheiding legt uit elkaar wat bij elkaar hoort: ratio en praktijk, objectieve waarheid van de Bijbel en subjectieve beleving ervan, bewijs van de waarheid en de waarheid zelf. Echte vroomheid heeft te maken met eenheid van het hart, niet met een boedelscheiding.

Als we de Bijbel niet midden in het leven voor Gods aangezicht lezen, wordt hij een informatiebron, een studieboek, een gids vol waarheden, maar klinkt hij niet als de stem van de levende God. Het wordt dan ook moeilijk om de Schrift met het leven te verbinden. Volgens mij is het allang misgegaan als je bezig gaat om de Bijbel aan

je leven te verbinden. De impliciete logica van deze opgave is dat Bijbel en leven twee verschillende grootheden zijn, die bij elkaar gebracht moeten worden. En wie zal dat kunnen? We kunnen dit beter aan de Heilige Geest overlaten; onze macht gaat het te boven.

Je merkt dit ongemak bij sommige bijbelstudies. De een put zich uit in studie van historische achtergronden en nauwkeurige exegetische van teksten, maar slaat dicht als de vraag op tafel komt wat deze tekst nu voor ons te betekenen heeft. Een ander komt nauwelijks aan exegetische toe, maar begint direct bij de praktische toepassing van de tekst of bij het gevoel dat de tekst oproept. Helaas zijn dat nogal eens dezelfde toepassing en hetzelfde gevoel, en hangen beide niet of nauwelijks af van de tekst. Vaak is het moralisme niet ver weg. Hoe kunnen we verder komen? De sleutel lijkt me niet: *meer* exegetische, maar *andere* exegetische, of liever: exegetische anders. Geen exegetische die je achteraf nog eens met je leven moet verbinden, maar het lezen van de Schriften midden in het leven. Dat houdt in dat we echt moeten leren luisteren; niet alleen aan de oppervlakte, maar vanuit de diepte van ons bestaan.

Nu is het de vraag of een accent op ‘verborgen omgang’ wel helpt in de huidige tijd. Het klinkt niet echt eigentijds. En waarom zou een meer rationele (dat klinkt beter dan ‘rationalistische’) benadering niet bij de Schrift passen? Een mate van ‘techniek’ in het omgaan met de Bijbel is toch niet te voorkomen? Gebeuren er geen ongelukken als de vroomheid leidend wordt? Hoe verhoudt het afscheid van rationalisme in het omgaan met de Schrift zich eigenlijk tot de traditie? Wat ik hiervoor betoogde, roept dit soort vragen uiteraard op. In de rest van dit boek zullen ze aan de orde komen. Voor nu is het hopelijk genoeg dat de intenties waarmee ik te werk ga, verhelderd zijn.

Stelling

De centrale stelling van dit boek is dat het lezen van de Schrift geen kwestie van techniek of methode is, en ook geen zaak van rationele verdediging, maar juist van een ontvankelijkheid waarbij de lezer God aan zich laat handelen (en dus de controle uit handen geeft). Er vindt een wisseling, een omkering, plaats. Ik dacht dat ik subject was, actor, de handelende persoon die iets kon doen met een tekst. Die tekst zou een object zijn dat ik kan hanteren en interpreteren. Maar de bordjes worden verhangen en het blijkt precies andersom te werken. God is het die handelt, ook aan mij. Hij is allereerst de handelende

persoon, niet ik. Toch ben ik niet het ‘object’ van zijn handelen; Hij behandelt me namelijk niet als een ding. Hij begint, maar ik ga meedoen. Ik ben meewerkend onderwerp. Ik ben óók subject, maar niet de eerst handelende. Mijn lezen is volgend, niet leidend. Dat klinkt misschien nog behoorlijk formeel. Vergelijk het met liefde en seksuele omgang: als de ene persoon alleen maar handelt en de ander is alleen maar passief, kan er wel van seks sprake zijn, maar waarschijnlijk is er geen liefde. Bij liefde hoort wederkerigheid. De een neemt het initiatief, maar zonder wederkerigheid werkt het niet. Een relatie van een onderwerp (subject) tot een voorwerp (object) is een zakelijke relatie, maar een relatie tussen subjecten is een persoonlijke relatie, althans ze kan dat zijn en hoort dat meestal ook te zijn. In een persoonlijke relatie komt er wederkerigheid en beweging. Zo is het omgaan met de Schrift: als ik gelovig met de Schrift omga, gaat God allereerst met mij om. Hij doet dat door te spreken en bij mij begint het omgaan met de Schrift met luisteren. Luisteren is niet eenvoudig, omdat ontvankelijkheid niet eenvoudig is. Aan hoe lezen luisteren kan zijn, is dit boek gewijd.

Het klinkt op het eerste gehoor niet aantrekkelijk om God te laten werken en de controle uit handen te geven. Als je in de auto de controle verliest, is dat levensgevaarlijk. Controleverlies is wel het laatste wat we willen; we zijn er bang voor.¹¹ Meer theologisch geformuleerd: het verschijnsel dat wij mensen proberen de controle te pakken en de touwtjes stevig in handen te krijgen, noemt de Bijbel ‘zonde’. Adam en Eva namen de controle over hun leven toen ze van de vrucht aten. Het duurde niet lang voor ze er achter kwamen dat totale controle (als God zijn) voor ons onbereikbaar en zelfs onwenselijk is. Toch blijven wij naar controle streven, in de wetenschap dat we de controle eens moeten opgeven. Sterven is het ultieme verlies van controle. Diep in de christelijke traditie is de overtuiging geworteld dat we moeten sterven aan onszelf, door ons aan God te verliezen, voordat we lichamelijk sterven. In plaats van angst voor controleverlies is overgave aan God nodig. Wil die overgave werkelijk overgave zijn, dan kan ze niet anders dan totaal en restloos zijn.

11 Toch blijkt niet alleen angst, maar ook genot nauw verbonden te zijn met het loslaten van controle. Zie hiervoor Paul Verhaeghe, *Intimiteit* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2018), m.n. 164-166.

Het lezen van de Schrift is dus geen eenrichtingsverkeer, van mij naar de tekst. Dan zou de tekst enkel in dienst staan van mijn interpretatie. Belangrijker nog dan de beweging van de lezer naar de Schrift toe, het lezen, is de beweging van God door de Schrift naar de ontvanger toe. Dat is wat ik noem: ‘je laten lezen.’ Ik word gezien, geïnterpreteerd, gelezen door de levende God. Hij treedt met mij in contact, Hij communiceert door middel van de Schrift. Mijn activiteit (lezen) wordt gedragen door een passiviteit: ik *laat* mij lezen. Daar is geen methode voor, geen techniek. Het gaat juist om het afzien van alle methode, in radicale ontvankelijkheid leeg worden van alle pretentie en kunde, om me te laten lezen door de levende God.

Nu klinkt je ‘laten lezen’ wel vreemd. Ik ben toch zeker geen tekst of boek? Inderdaad. Maar de Bijbel is ook niet zomaar een tekst of boek. De Bijbel is meer dan een tekst en wij mensen zijn meer en anders dan een tekst. Waar het om gaat, is dat het lezen van de Bijbel anders werkt dan het lezen van een ‘gewoon’ boek. De Schrift is de stem van de levende God, dus lezen we met onze oren; ons lezen is luisteren. Lezen is in principe de activiteit van één persoon, die probeert te ‘vatten’ wat de tekst zeggen wil. Hij wil de tekst ‘machtig worden’, de inhoud ervan zich toe-eigenen en beheersen. Of de auteur dood is of nog in leven is, doet voor het lezen niet ter zake. De tekst bestaat op zichzelf. Luisteren daarentegen veronderstelt directe communicatie in de tijd: er zijn ten minste een spreker en een hoorder betrokken.¹² De Schrift is niet een gewoon boek, omdat de auteur er nog altijd bij is. God spreekt nog altijd zijn eigen Woord. Daarom zijn wij op luisteren aangewezen. Dat luisteren naar Gods Woord legt ons leven open. Gods Woord is namelijk scheppend: door te spreken, legt God bloot hoe het er bij ons voorstaat. Wij blijken zondaren te zijn. Maar God laat het daar niet bij: Hij oordeelt ook genadig dat wij gerechtvaardigd zijn om Christus’ wil. En vanwege dat Woord ziet plots ons hele leven er anders uit. Het wordt nieuw, en het nieuwe bestaat er in dat we ons laten interpreteren en uitleggen door de levende God. Hij zegt wie ik ben, want ik ben mijn ‘ik’ verloren aan Hem. De houding die daarbij past, is die van het ‘Spreek, want Uw dienaar luistert’ (1 Sam. 3:10). Zo komt er in het lezen van de Schrift

12 Zie Bernd Wannenwetsch, *Verlangen: Een theologische peiling* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2014), 90-91.

een dynamiek op gang die zich niet meer zomaar laat vangen in termen van onderwerp en voorwerp, subject en object. De wederkerigheid van de liefde overstijgt het denken in subject en object. Het lezen van prachtige passages in de Schrift heeft meer met een liefkozing te maken dan met het lezen van de krant. De keerzijde is dat het lezen van weerbarstige en aanstootgevende passages als een klap in het gezicht of een stomp in de maag kan voelen.

Dit boek gaat vooral over persoonlijk lezen van de Schrift. De valkuil van individualistisch lezen wil ik wel graag vermijden. We lezen de Schrift eigenlijk nooit helemaal alleen, maar altijd samen met de christelijke kerk van overal en altijd. Voor ons mag het vanzelfsprekend zijn dat we een Bijbel bezitten om die te lezen, maar in de kerkgeschiedenis is de combinatie van het kunnen lezen én het bezit van een Bijbel lange tijd zeldzaam geweest. Veel mensen moesten het hebben van het horen lezen van de Schrift in de eredienst. Daar hoort de Schrift in de eerste plaats thuis, in de gang van het kerkelijk jaar, in de context van de liturgie en in de gemeenschap met andere gelovigen. De Bijbel is het boek van de kerk. Niet in die zin dat de kerk de Bijbel bepaalt; het is eerder andersom. Maar Christus is het midden van de Schrift én Hij is nooit zonder zijn gemeente. Wanneer het in de volgende hoofdstukken om het omgaan met de Schrift gaat, moet dit telkens mee bedacht worden. Het is wezenlijk, omdat God in de Schrift geen individuen aanspreekt, maar zijn volk. Wie de Schrift leest en zich laat lezen door de levende God, is geplaatst in het verband van de christelijke gemeente. Anders mis je de clou van de Schrift. Terwijl dit boek dus onbeschoemd een vroom boek wil zijn, is die vroomheid niet individualistisch, maar kerkelijk.

Opzet

De opzet van dit boek is als volgt. In het volgende hoofdstuk wordt uitgewerkt wat het betekent dat lezen luisteren is, hoe God spreekt en wat Hij zegt. Daarbij komt de vraag naar de aard van de waarheid en de plaats van Jezus Christus nadrukkelijk aan de orde (hoofdstuk 2). Aan de hand van Luthers drie regels voor het omgaan met de Bijbel (gebed, meditatie, aanvechting) wordt in hoofdstuk 3 belicht wat ‘je laten lezen’ inhoudt: God in en aan mij laten werken. Gebed is niet alleen iets wat *ik* doe, maar ook de manier waarop *God* handelt. Aan-

vechting is niet alleen een zaak van het innerlijke, maar heeft ook de hele wereld als horizon. De levenshouding *coram deo* (voor Gods aangezicht) die past bij je ‘laten lezen’, wordt in de laatste twee paragrafen van hoofdstuk 3 uitgewerkt. Het daarop volgende hoofdstuk 4 over theologische en filosofische achtergronden is het meest complexe van dit boek. Sommigen zullen dit het interessantst vinden, terwijl anderen het wellicht willen overslaan. Het schetst aan de hand van Descartes’ filosofie hoe rationalisme dominant werd in de westerse cultuur, om vervolgens een alternatieve benadering te presenteren waarin hart en ziel ten volle meedoen en ook de rede een passender plaats krijgt. Het spoor van Luther, dat in hoofdstuk 2 en 3 werd geschetst, wordt terug gevolgd tot aan de middeleeuwse mysticus Meister Eckhart. In dit spoor wordt ook verkend hoe het hart goed ‘afgestemd’ kan raken op de Schrift. Dat blijkt verband te houden met ‘bewogenheid’. Die is niet alleen een menselijke eigenschap, maar de drie-enige God is in zichzelf bewogen. Met deze schets van theologische achtergronden is hoofdstuk 4 geschikt voor de liefhebber die niet alleen een proefrit wil maken, maar ook onder de motorkap wil kijken hoe het zit (en wie eenmaal hoofdstuk 4 gelezen heeft, hoort hoe deze mechanische vergelijking rammelt).

De hoofdstukken 5 en 6 werken het gelovig omgaan met de Bijbel, dat in de hoofdstukken 2 en 3 wordt geschetst, verder uit. Hoofdstuk 5 biedt een soort *reality check*, door de manier van omgaan met de Bijbel die ik voorsta, te confronteren met traditionele theologische noties en belangen, zoals de inspiratie van de Schrift, het historische karakter van de gebeurtenissen die in de Schrift beschreven worden en de culturele afstand die we tot de Schrift kunnen ervaren. De altijd weer beladen vraag naar historiciteit probeer ik op een niet-rationalistische maar gelovig-reële manier te beantwoorden. Als je vanuit het leven leest, blijkt culturele afstand niet zo’n groot probleem te zijn als eerder gedacht. Hoofdstuk 6 biedt voorbeelden van gelovig omgaan met de Schrift, zoals ik die vind bij Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) en Oepke Noordmans (1871-1956). Zelf doe ik ook een poging, in een theologische lezing van 1 Petrus 3:1-7. In hoofdstuk 7 wordt de balans opgemaakt in een slotakkoord.

2. Lezen als luisteren

2.1 God spreekt zijn Woord

Woord is communicatie

Martin Buber vertelt een sprekende chassidische legende over rabbi Sussja, een leerling van rabbi Baer van Mezritch.¹ Merkwaardig genoeg heeft Sussja niet één van de wijze woorden van deze grote rabbi overgeleverd, om de eenvoudige maar intrigerende reden dat hij nauwelijks een lezing van zijn rabbi tot het eind toe heeft gehoord. De rabbi had namelijk de gewoonte om de lezing van het schriftgedeelte dat hij die dag zou behandelen, te beginnen met: ‘En God sprak’. Telkens als hij dat hoorde, werd het rabbi Sussja te veel en raakte hij buiten zichzelf, in extase. Hij moest door anderen naar buiten begeleid worden. Meestal brachten ze hem maar naar het houthok. Daar sloeg hij dan op de wand, terwijl hij in tranen steeds maar herhaalde: ‘En God sprak! En God sprak!’

Ook al heeft rabbi Sussja nooit een complete les van zijn leermeester meegemaakt, toch had hij de kern ervan wel te pakken. Het is een onbeschrijflijk, ontzettend en ontzagwekkend wonder dat God sprak. Het allereerste hoofdstuk van de Bijbel waarin we het eerste scheppingsverhaal vinden, benadrukt dat God door te spreken de wereld geschapen heeft. Elke scheppingsdag opnieuw lezen we: ‘En God zei’ (Gen. 1). Gods scheppen is spreken, maar Gods spreken is dus ook scheppend van aard. ‘Hij spreekt en het is er, Hij gebiedt en het staat er’ (Ps. 33:9).

In het Nieuwe Testament wordt het zelfs nog wonderlijker: ‘Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond’ (Joh. 1:14). Jezus Christus is het Woord van God, dat wil zeggen dat God door Hem tot ons spreekt. Zo zet de schrijver van de brief aan de Hebreeën in: ‘Nadat God voorheen vele malen en op vele wijzen tot de vaders

1 Martin Buber, *Chassidische vertellingen: Verhalen over de weg naar levensvreugde en zachtmoedigheid* (Cothen: Juwelenschip, 2014), 263.

gesproken had door de profeten, heeft Hij in deze laatste dagen tot ons gesproken door de Zoon' (Heb. 1:1).

Dat 'Woord van God' over communicatie gaat, over Gods spreken, moet blijven meeklinken als we over de Bijbel als Woord van God spreken. Dat gaat niet vanzelf. De term 'Woord van God' is inmiddels een versteende uitdrukking geworden, die voor velen de scheiding markeert tussen orthodox en liberaal. Die redenering werkt als volgt: wie zegt dat de Bijbel het Woord van God is, is orthodox. Wie ontkent dat de Bijbel het Woord van God zou zijn, is kennelijk liberaal en ziet de Bijbel als een door en door menselijk boek. Op beide typeringen is heel wat af te dingen. Het belangrijkste is wel dat 'Woord van God' niet allereerst gaat over de Bijbel als boek, maar over het geheel van Gods communicatie, waarin de Bijbel ook is opgenomen. Zo zegt de schrijver aan de Hebreëen het: God heeft voorheen al gesproken onder het Oude Testament en spreekt nu tot ons door de Zoon. Dat gaat niet over een boek, maar over gesproken woord en over Jezus Christus als hét Woord van God. Als we spreken over 'Woord van God' moeten we ons dus niet allereerst een auteur en een lezer van een boek voorstellen, maar een spreker en iemand die aangesproken wordt. In de Schrift spreekt God ons aan, we horen zijn stem. Vergelijk wat Calvijn zegt: 'Nu laat God niet meer elke dag Zijn stem (*oracula*) van de hemel klinken. [...] Deze Schriften hebben dus bij de gelovigen een volkomen gezag om geen andere reden dan hun overtuiging dat ze uit de hemel komen, alsof Gods eigen stem daarin vernomen wordt.'² God sprak en God spreekt, en daarom is de houding die van ons gevraagd wordt, die van luisteren.³

Het komt er op aan dat we bij het lezen van de Bijbel luisterend afgestemd raken op Gods stem. Natuurlijk is de Bijbel óók een boek, maar als boek is het een middel dat God gebruikt om mensen te redden. Dat is de bedoeling. De evangelist Johannes vat dat treffend samen: 'Jezus nu heeft in aanwezigheid van Zijn discipelen nog wel veel andere tekenen gedaan, die niet beschreven zijn in dit boek, maar deze zijn beschreven, opdat u gelooft dat Jezus de Christus is, de Zoon van God, en opdat u, door te geloven, het leven zult hebben in

2 Calvijn, *Inst.* 1.7.1 (vertaling De Niet, 87).

3 Vgl. Calvijn, *Inst.* 1.6.2; 1.9.3.

Zijn Naam' (Joh. 20:30-31).⁴ God spreekt ons in de Schrift aan en is uit op ons antwoord, ons geloof.

Om ons aan te spreken gebruikt God menselijke stemmen, die heel verschillend klinken. De taal van boer Amos klinkt anders dan de verheven stijl van Jesaja, en als de evangelist Lukas, die van beroep arts was, een ziekte beschrijft, gebruikt hij preciezere taal dan de andere evangelisten.⁵ Als we de Bijbel als Woord van God ontvangen, raken we echter bij al dat menselijke afgestemd op Gods stem. Kennelijk kan Gods stem uitstekend klinken door menselijke woorden heen. Dat is het werk van de Heilige Geest. Dat blijkt op Pinksteren, als de Geest wordt uitgestort en Hij Petrus bezielt om Gods Woord te spreken. Petrus doet dat helder en vrijmoedig, en de preek gaat uiteraard over de gekruisigde en opgestane Christus. Telkens is het eigene van het werk van de Geest dat Hij mensen inzet en inschakelt. Zo zijn de schrijvers van de verschillende bijbelboeken ingeschakeld, en door hun geschriften waait de wind van de Geest. We noemen dat ook wel inspiratie.⁶

Dit zicht op de Schrift als Woord van God helpt om de Bijbel niet los te pellen uit Gods geschiedenis met zijn volk. Die God die nu spreekt door zijn Zoon, is de God die eerder op allerlei manieren gesproken heeft (Heb. 1:1). Na de afronding van de Bijbel is Gods spreken niet opeens iets allerpersoonlijkst en hyperindividueels, als een stem die ik wel versta maar waar verder niemand mee te maken heeft. Integendeel, wie Gods stem wil verstaan, bevindt zich in het gezelschap van de christelijke gemeente en van Israël, het volk van God. De God die ons nu aanspreekt, noemt zich immers de God van Abraham, Izak en Jakob, de God van Israël, de Vader van Jezus Christus. De hele geschiedenis met Israël waarin God zijn Naam heeft uitgeschreven, klinkt mee in Gods spreken vandaag. Achter die geschiedenis en achter zijn ultieme openbaring in de Zoon gaat Hij niet meer terug. Met andere woorden, de Bijbel als Woord van God is niet alleen aanspraak, maar ook geschiedenis.

4 Vgl. Joh. 21:25; 1 Joh. 5:13.

5 Vergelijk bijvoorbeeld Luk. 4:38 en Mark. 1:30; Luk. 5:12 met Mark. 1:40; Luk. 8:43-44 met Mark. 5:25-26, 29. Zie J.P. Versteeg, *Evangelie in viervoud: Een karakteristiek van de vier evangeliën* (Kampen: Kok, 1992), 61-62.

6 De Griekse term in 2 Tim. 3:16 is *theopneustos*.

Nu worden we niet alleen in de Schrift aangesproken door God, maar ook in de verkondiging. Ook de prediking van het Woord van God is het Woord van God.⁷ Dat roept natuurlijk wel de vraag op, hoe het zit met preken die scheef gaan. Kun je daarvan volhouden dat ze het Woord van God zijn? Loop je niet het gevaar dat predikers een autoriteit voor hun woorden gaan claimen die hun helemaal niet toekomt? Het is goed om hier te herinneren aan de ‘drievoudige gestalte’ van het Woord van God.⁸ Deze uitdrukking, afkomstig van de theoloog Karl Barth, brengt op formule dat het ene Woord van God, Jezus Christus, tot ons komt in de drie gestalten van het verkondigde Woord (de prediking), het geschreven Woord (de Bijbel) en het geopenbaarde Woord (Jezus Christus). Deze drie zijn niet van gelijk gewicht. Het verkondigde Woord moet sporen met het geschreven Woord, waarvan het midden Jezus Christus is. Om Hem draait het. We geloven immers niet in de Bijbel zoals we in God en in Jezus Christus geloven. De Bijbel komt wel van God, maar is niet God zelf. We geloven de Bijbel, maar we geloven *in* God. Wanneer we de Bijbel lezen omdat deze het Woord van God is, gaat het er om dat God zelf zijn eigen woord spreekt. De verkondiging moet daaraan voldoen. Daarmee is niet meer en niet minder gezegd dan dat de prediking Woord van God is voor zover Jezus Christus verkondigd wordt.

Samengevat komt het er op neer dat het christelijk geloof geen boekgodsdienst is, maar levend geloof in de levende God, die met zijn Woord gehoor wil vinden en de communicatie zoekt.

Luisteren en lezen

Hoe verhoudt Gods spreken zich tot de menselijke gestalte van de bijbeltekst? Dat is wel een spannende vraag. Zojuist accentueerde ik het communicatieve karakter van Gods omgaan met mensen: een aanspraak die om antwoord vraagt. Maar hoe werkt die aanspraak dan door die oude teksten van de Bijbel heen? Die teksten zijn toch niet meer dan wat ze zijn? Hoe kan er dan creatieve communicatie op gang komen?

7 Vgl. Heinrich Bullinger, ‘Confessio Helvetica Posterior’, in: Heiner Faulenbach / Mihály Bucsay (red.), *Reformierte Bekenntnisschriften: Band 2/2, 1562-1569* (Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2009), cap. I, 4.

8 Karl Barth, *Kirchliche Dogmatik* 1/1, 8e druk (Zürich: EVZ, 1964), 89.

Hier moet allereerst het werk van de Heilige Geest genoemd worden. De Geest heeft gewerkt in het op schrift stellen van Gods Woord, in de bijbelschrijvers en door hen heen, dus is de Schrift geïnspireerd. Toen is de Geest echter niet opgehouden met werken. Hij heeft de tekst niet alleen gelaten. Hij zorgt dat de tekst op een nieuwe manier oplicht, nieuw gaat klinken en dat oude woorden in nieuwe contexten levend en krachtig blijken te zijn. De tekstuele gestalte van de Bijbel is dus geen rustend gegeven, maar is opgenomen in heel de dynamiek van Gods werk. De Geest die de bijbelschrijvers heeft aangespoord, ingeblazen, geïnspireerd om te schrijven, werkt nog altijd. ‘Dezelfde Geest die door de mond van de profeten gesproken heeft, moet daarom doordringen in ons hart,’ zegt Calvijn.⁹ De beweging die de Geest in de bijbelschrijvers bracht, werkt door in hun tekst, en die beweging werkt nog altijd door in het heden, als een golfbeweging die uitrolt op het strand. Woord en Geest gaan samen op, in de beweging van God naar de wereld toe.

Als het Woord aanspraak is, hoort het lezen van de Schrift eigenlijk luisteren te zijn. Lezen en luisteren passen elk in een andere communicatieve situatie. Lezen veronderstelt omgaan met een tekst waarbij de auteur afwezig is. Lezen is dan ook overal en altijd mogelijk, als er maar een tekst is. Een andere persoon dan de lezer is daarvoor niet nodig. Luisteren daarentegen veronderstelt een setting waarbij de lezer niet alleen is. Lezen kan over grenzen van tijd en ruimte heen. Je kunt een bijzonder oude tekst lezen, die in een ander werelddeel geschreven werd. Die afstand is soms letterlijk tastbaar door de staat van het papier (of van de kleitablet). Vaak is de afstand voelbaar door de taal waarin de tekst geschreven is en wellicht door de gedateerde denkbeelden die je er in vindt. Luisteren veronderstelt echter communicatie in het heden, van mensen die aanwezig zijn en elkaar aanspreken. Je kunt dan ook direct nagaan of de ander begrepen heeft wat je zegt: je merkt het aan intonatie of lichaamstaal, en eventueel misverstaan kan snel worden rechtgezet. Bij lezen ligt misverstaan sneller op de loer en kan het niet zo snel worden rechtgezet. De auteur is er immers niet bij.

Iedereen die zich wel eens heeft opgewonden over een e-mail die hij ontving, herkent hoe lezen anders werkt dan spreken en luisteren.

⁹ Calvijn, *Inst.* 1.7.4 (vertaling De Niet, 91).

De Bijbel is een ingewikkeld boek en over de interpretatie ervan wordt veel gediscussieerd. Maar hoe kun je de Bijbel dan zo lezen dat je hart geraakt wordt? Daarover gaat dit boek. De auteur zet het gelovig omgaan met de Bijbel centraal. Dit begint ermee dat we onder ogen zien dat niet de Bijbel het probleem is, maar dat wij dat zijn. Zo ontstaat er ruimte om te luisteren naar God, die in de Bijbel het woord neemt. Je leest de Bijbel niet alleen, maar je laat je ook lezen door God.

Lezen en laten lezen vraagt aandacht voor de ziel als ruimte waarin de muziek van Gods Woord tot klinken komt. De vermeende tegenstelling tussen denken en ervaring, tussen ziel en lichaam, verdwijnt in het licht van Gods waarheid.

Ook gaat de auteur in op de vraag hoe mensen vóór ons de Bijbel lezen, onder wie Maarten Luther en Dietrich Bonhoeffer.

NUR 703

ISBN 978 90 239 5869 7

9 789023 958697

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT